

♦♦♦ BEKE MARGIT

Meszlényi Zoltán püspök családi kötődése, címere és pecsétnyomói

MESZLÉNYI ZOLTÁN, A PÜSPÖK

Meszlényi Zoltán 1892. január 2-án született Hatvanban. Édesapja, Zoltán tanító, majd Budapesten igazgató.¹ Nővérei, Borbála Mária (1886. dec. 4–1891. febr. 7.) és Erzsébet Julianna (1889. máj. 31–1891. márc. 27.)² korán meghaltak. Zoltán után következett Ilona (1893–), Miklós Gyula (1897. júl. 3–), Mária és féltestvére, Kornél. Tehát nagy családot tudhatott magáénak. Teológiai tanulmányait a Collegium Germanico-Hungaricum növendékeként végezte Rómában, a Gregoriana Egyetemen. Itt hét évet töltött, a filozófia három évére ráépült a teológia négy éve. Mindkét tudományból doktori címet szerzett, egyházjogból pedig licenciátust. 1915. október 28-án Innsbruckban szentelte pappá Franz Egger brixeni herceg-püspök. Rövid komáromi káplánság után Csernoch János prímás behívta Esztergomba központi aulai szolgálatra. Itt 1930-ban irodaigazgató, 1931-ben pedig esztergomi kanonok lett. Ez azért keltett feltűnést, mert alig volt 39 éves.

1937-ben Serédi Jusztinián bíboros, prímás pappá szentelésének napján végül sinopei címre püspökké szentelhette és esztergomi segédpüspök lett.³ A *Magyar Sion* periodika szerint „felséges ünnep volt szent Simon és Juda apostolok napja az esztergomi Bazilikában. Megtelt a királyi templom nemcsak hívőkkel, hanem a Szentlélek erejével, apostoli tüsszel, hangulattal, ünneppel. A márványfalak, a freskók, a mozaikok ragyogásánál, a külső ünneplés fényénél az öröm volt csak nagyobb, amely eltöltötte a felszenteltnek, az Istentől

¹ BEKE Margit, *Boldog Meszlényi Zoltán Lajos püspök élete és halála* (Budapest 2009) c. kötet a boldoggá avatásra jelent meg.

² Az újabb adatokért hálás köszönetemet fejezem ki Kovács János hatvani helytörténész úrnak.

³ *Circulares archidioecesis Strigoniensis*, 1937, 36, 39; PL Meszlényi Zoltán hagyaték. 1. d. Személyi iratok. 10. Püspökszentelés.

kiválasztottnak lelkét ... és az anyaszentegyházat, amelyben az apostoloknak új utóda támadt. ... Kísérje őt az Isten áldása munkájában, amelyet mindig annyi hűséggel végzett el. *'Fidenter ac fideliter'*⁴ haladjon, küzdjön, vigye az élet keresztjét *'ad multos annos'*⁵6 – írja a cikk szerzője, LL.⁷ A gyönyörű napsütéses őszi reggelbe fél kilenckor belekondult a bazilika nagyharangja, jelezve, hogy nagy ünnep készül a magyar Sion hegyén. Ezután valóságos búcsújárás indult meg a szenthegy felé, autók, kocsik,

PÜSPÖKKÉ SZENTELÉSI ORDO (Beke 2009, 332).

Fotó: Mudrák Attila

gyalogosok tömege, amely megtöltötte a szentélyt és a hajót. A lila színű főpapi talárok, a katonai, rendőri uniformisok, cilinderes urak színes csoportja festői látványt nyújtott. Fél tíz előtt az asszisztencia fogadta Serédi Jusztinián bíborost, akit Breyer István győri püspök, Kriston Endre egri segédpüspök és Meszlényi Zoltán kísért. Ezután felhangzott az *Ecce sacerdos magnus*, amelynek hangjai mellett Serédi rövid adorációra betért a Bakócz-kápolnába a püspökök kíséretében, majd a főoltárhoz vonult cserkészek és kispapok sorfala között.

A püspökszentelés szertartására külön füzet jelent meg a szentelendő címerével díszítve.⁸

⁴ Reménységgel és hűséggel, a püspök jelmondata.

⁵ Éljen soká!

⁶ *A sinopei c. püspök és az esztergomi főegyházmegye ünnepe. Dr. Meszlényi Zoltán Lajos püspökké szentelése*, in *Magyar Sion* IV (1937. október 31.).

A szertartás elején felolvasták a pápai megbízólevelet, majd a szentelendő esküt tett. A szentmise lépcsőimája után a szentelendő püspöki ruhába öltözött. A Mindenszentek litániája alatt földre borult, az evangéliumos könyvet a nyakszirtjére, illetve a vállára tették. Ezután a szentelő püspökök kezükkel megérintették a szentelendő fejét. Majd a szentelő primás krizmával megkenete a fejét és a kezeit, megáldotta a pásztorbotot és átadta neki. Azután megszentelte a gyűrűt, felhúzta az új püspök ujjára, végül átadta neki az evangéliumos könyvet. A felajánlás után az új püspök letérdelt a bíboros előtt, átnyújtott neki két égő gyertyát, két kenyeret és két hordócskát tele borral. Az egyik kenyér arany, a másik ezüst. Az egyik hordócska ezüst-, a másik aranyabronccsal díszített, amelyre ráfestették a felszentelendő és a felszentelő címerét.⁹ A szentmise végén a bíboros megszentelte a mitrát és az új püspök fejére helyezte. Majd a kesztyűk szentelése következett. Végül saját székébe ültetette, beiktatta az újonnan felszentelt püspököt, aki a *Te Deum* alatt első püspöki áldásában részesítette a jelenlévőket.

A pásztorbot a püspöki méltóság és hatalom jelképe, amelyet a liturgiában használnak. A gyűrű a püspökséggel való eljegyzettséget jelenti, kifejezi, hogy mintegy jegyesként törődik a püspök az egyházmegyével, illetve a rábízottakkal. Az evangéliumos könyv emlékezteti a püspök kötelességére, hogy hirdesse az örömhírt az egész világon. A gyertya Krisztust jelképezi, aki teljesen eléggő, engesztelő áldozatként felajánlotta önmagát. Az egyik kenyér valószínűleg ezüstszínű, amint ezt máshol megjegyezték, a másik valószínűleg arany. A szentmiseáldozathoz szükséges a kenyér és a bor, amelyet a pap átváltoztat Krisztus testévé és vérévé. A mitra vagy püspöksüveg a főpapi méltóság jele, amelyet csak a liturgiában használnak a püspökök. A mitra két szarva az Ó- és Újszövetséget jelenti, a két szalag a szellem és az írás ismeretét fejezi ki. A kesztyű szintén a liturgikus öltözék része volt a téli hideg, a gyertyák csöpögése, a pálmaágak, a pásztorbot tartásakor a bepiszkolódás ellen használták. A kereszt, a püspöksüveg és a pásztorbot ebben az időben a címer kellékeinek is számítottak.

A püspöki öltözékhez tartozik a láncon függő, nyakba akasztható mellkereszt is. Ez már a XIV. század óta szokásos főpapi jelvény volt, amelyet eredetileg istentiszteletnél használtak. Később azonban templomon kívül is viselték a püspökök, joghatóságuk területén belül és kívül is. Az új püspök a mellkereszt zsinórját Kelemen Krizosztóm pannonhalmi főapáttól kapta.

⁷ Az LL valószínű Lippay Lajost rejti.

⁸ *A püspökszentelés szertartása*. Püspökké szentelésem emlékére, Esztergom, 1937. október 28., Meszlényi Zoltán Lajos c. sinopei püspök, kanonok.

⁹ Szent István-bazilika levéltára, Historia domus. 1939. s. p.

Meszlényi püspök jelmondatául ezt választotta: *Fidenter ac fideliter*, azaz: Reménnyel és hűséggel. A szentelés végeztével kanonoki házába vonult, és fogadta vendégei jókívánságait. Délután 1 órakor a bíboros látta vendégül palotájában a megjelent legfőbb egyházi és világi előkelőségekkel együtt. A bíboros legfiatalabb püspökének köszöntésekor idézte Ábrahám szavait: „Aki megátkoz téged, legyen átkozott, aki megáld téged, áldások kísérjék őt.”¹⁰

1938-ban létrejött a Kassa-rozsnói Apostoli Adminisztrátúra, amelynek adminisztrátora Serédi Jusztinián lett, helynöke pedig a segédpüspök. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, ugyanis 1939-ben megszűnt az adminisztrátúra és ezzel a helynökség is.

A II. világháború után az esztergomi teológia *prodirectora* lett (a *director* a mindenkori prímás). 1948. december 26-án letartóztatták Mindszenty József hercegprímást, és ettől kezdve püspöki helynökként Drahos János vezette az egyházmegyét, de püspökként egyedül Meszlényi volt a színen. Az esztergomi aulát már 1946-tól az államvédelem figyeltette, így Meszlényit is. Miután Mindszenty börtönben volt, 1950-ben Drahos Jánost az ávosok őrizték a budapesti Széher úti kórházban, hogy amennyiben meggyógyul, azonnal börtönbe vigyék. Drahos azonban 1950. június 15-én elhunyt, halálos ágyához érkezett csak meg c. püspöki kinevezése. Június 17-i temetése után az esztergomi főkáptalan káptalani helynökválasztásra ült össze. Ekkor az állam Beresztóczy Miklóst már megdolgozta, a maga oldalára állította és őt akarta ordináriussá megválasztatni. A káptalan mégis Meszlényi Zoltánt választotta meg, de rövid idő adatott számára. Június 29-én 17.30-kor értejtettek, hogy letartóztassák. Éppen uzsonnáját fogyasztotta a püspöki palotában. Próbáltak ellene peranyagot összegyűjteni, de sikertelenül. A kistarcsai internálótáborban, magánzárkában tartották fogva. Itt a szörnyű bánásmód következtében megbetegedett. 1951. március 4-én mentőt hívtak hozzá, de a Mosonyi utcai rabkórházba szállítás közben, vagy már előtte meghalt. Hitéért vértanúságot szenvedett. Halotti anyakönyvét csak 1954-ben állították ki, majd 1966-ban exhumálták és az esztergomi bazilika altemplomában helyezték nyugalomra.

A CSALÁD

A Fejér megyei meszlényi Meszlényi család egyesek szerint középkori nemesiséget bírhatott. Az eredeti nemesi levél elveszett, és Meszlényi Benedek 1569. augusztus 17-én I. Miksa magyar királytól (1564–76) új címeres levelet

¹⁰ Vö. Ter 27,29.

kapott.¹¹ Az igen széles körű családfát Sárvány állította össze, amelyben több család rokonsága is feltűnik. Az Országos Levéltárban található Sallér-féle életfa számunkra érdekes adatokat közöl. Meszlényi Benedek Szalay Katalinnal kötött házasságából született Éva, akit Nádasdy Tamás vett nőül.

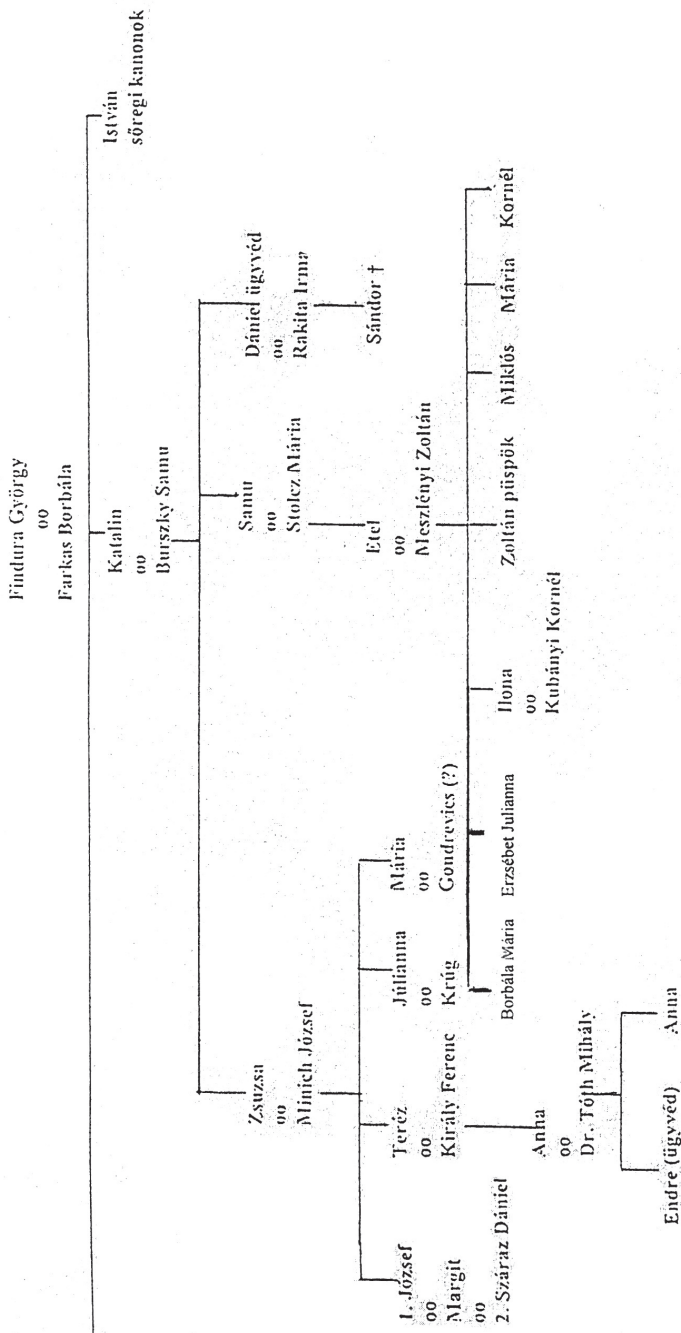
E frigyből született Nádasdy Klára, akit Sallér István vezetett oltárhoz. István fiuk elvette Motesiczky Judítot. Tőlük származott Sallér Judít, aki nőül ment tolnai Festetics György grófhhoz. A Festetics ágon pedig látható, hogy Rudnay Anna feleségül ment Kőszeghi Imréhez. Julianna lányukat Sándor Béla vette nőül, és lányukat, Anna Máriát Motesiczky István jegyezte el és vette feleségül. István atyja Motesiczky Pál és anyja Balassa Zsófia. Zsófia pedig Lippai Borbála és Balassa Imre frigyéből született. Az említett Lippay, Rudnay családokból Magyarország primásai kerültek ki.

A székesfehérvári Meszlényi családfát Sárvány állította össze, ebből azonban hiányzik Meszlényi Zoltán püspök közvetlen családja. Egyetlen láncszem hiányzott a két család egyesítéséhez, mégpedig Meszlényi Zoltán püspök nagyapjának a személye, akinek az adatait a bagi plébános úr volt szíves megküldeni. Amikor ezt kézhez vettem, nagy örömmel állapíthattam meg, hogy sikerült a két szálát összekapcsolni. A Meszlényiek püspöki ágához csatlakozik a Farkasfalvy és a Gyurkovich család. A Farkasfalvy családfát e

MESZLÉNYI BENEDEK CÍMERE
(BEKE 2009, 310).
FOTÓ: MÍG BALÁZS

¹¹ SÁRVÁRY Marianna, A Meszlény család közéleti és politikai szereplése a XVIII–XIX. században (szakdolgozat; 1986) 5. Eredetije eszerint Meszlényi Ignác tulajdona, akitől a szerző a színes címer fényképét kapta. A Fejér Megyei Levéltár, F IV. A 72-b. 572. t. értékes adalékkal szolgál a családkutatóshoz.

FINDURA-FARKASFALVY CSALÁDFA (PL Mészlényi Zoltán hagyatéka)

sorok írója összeállította, de találhatók más családi vonatkozások is, amelyeket nem lehetett értelmezni.

Ebbe a családba született Gyula (1832. január 22-én Velencén) szatmári püspök,¹² aki Meszlényi Károlynak Pfisterer Terézzel (†1840) kötött első házasságából született. Meszlényi Károly második házasságát Cséry Lujzával kötötte. Ebből a frigyből született Miklós, velencei birtokos, József postafelügyelő és Lajos, székesfehérvári ügyvéd, aki 1896-ban Dinnyésháton hunyt el.¹³

A rokonságban található Kossuth Lajos is, akinek felesége Meszlényi Teréz (1810–65). Teréz egyik testvére Rudolf (1815–48), aki Kossuth Zsuzsannát, Lajos testvérét vette nőül.¹⁴ Kossuth Zsuzsanna száműzöttként 1852-ben Brüsszelben telepedett le két leányával, Gizellával és Ilonával, ahol csipkeverő műhelyt nyitott.¹⁵ Brüsszelből Amerikába mentek, és csak 1863-ban tértek haza. Gizella elhunytá után, 1876-ban férje, Ambrozovics Béla nőül vette sógornőjét, Ilonát. Tehát igen érdekes és színes a Meszlényiek családja.

Meszlényi Zoltán még az 1920-as években kezdett érdeklődni a rokonság iránt, akiknek élő tagjaival valamiképpen kapcsolatban állt. Ebben a rokonságban található meszlényi Meszlényi Pál, nyugalmazott esztergomi főispán, aki 1939-ben elhunyt, amit a gyászoló család közölt az esztergomi székesfőkáptalannal.¹⁶

CÍMEREK ÉS TIPÁRIUMOK

A Meszlényi család birtokában van egy festett családi címer, amelyen az 1242-es évszám található, továbbá a jelmondat: *Dum spiro spero*.

Az évszám már gyanús, a jelmondat még inkább növeli ezt a gyanút. A festett címer ebből az időből még ismeretlen. Hivatkozom jeles heraldikusunkra, Bertényi Ivánra. Hazánkban a tatárjárás előtt mintegy tucatnyi – főként pecsét-ről ismert – címert tart számon a szakirodalom. A fegyveres harcok, a lovagi tornák világán túlmutat a címer: amikor a XVI. században befejeződnek a lovagi tornák és a csatákból visszaszorulnak a címeres pajzsok, a címerek tovább

¹² SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái. I–XIV* (Budapest 1891–1914) VIII, 1182–1183 cc. *A szatmári püspöki egyházmegye emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus centennarius) 1804–1904* (Szatmár 1904) 64.

¹³ Fejér Megyei Levéltár, F IV. A 72-b. 572. t. party cédula.

¹⁴ KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok. I–XI* (Budapest 1911–1932) VII, 172–173.

¹⁵ SZINNYEI VIII, 1183. c.

élnek. A legrégebb ismert címeradományt Károly Róbert nevében 1326-ban állították ki az ernyei Herczegh család részére.¹⁷ Tehát az évszám nem helytálló, a jelmondat pedig Székesfehérvár püspökének, Prohászka Ottokárnak a jelmondata. Mivel a Meszlényi család Fehérvár megyei kötődésű, feltételezem, hogy ez az összeállítás Prohászka püspöksége idején, 1906–1927 között Székesfehérvárott készülhetett. Ez a megállapítás kimondottan a kép összeállítására érvényes, de nem vonja kétségbe magának a címernek a meglétét, a címer hiteles.

A Meszlényi-címerek is különböznek. A családi címer egyik festett változata Sárváry leírása szerint: zöld fa, azon galamb és párduc látható.¹⁸ Ez valójában a Meszlényi Ignác tulajdonában lévő

XVIII. századi címeres levél: az égszínkék pajzson hármassal álló barna törzsből három zöld, leveles ág hajt ki. A középsőn nyitott csőrű, természetes színű csalogány. A sisak arany-fekete, nyitott rostélyú, jobbról ezüst-vörös, balról égszínkék-arany leveles sisaktakaró. Sisakdísz aranykoronából előtűnő, ágaskodó, jobb mellső lábával ezüst kardot tartó aranyszínű párduc. Jobbról vörös-arany, balról kék-fekete szárny veszi közre. Más forrás szerint galamb helyett barna fülemülét ábrázolnak nyitott csőrrel.¹⁹

A családi címer régebbi ismert formája figyelhető meg a Sallér-életfán. Festetics György felesége, Sallér Judit oklevelében, amelyet I. Ferenc 1793.

MESZLÉNYI-CÍMER, 1242 (Beke 2009, 310)

¹⁶ Főkáptalani Levéltár Esztergom, Consistorialis jegyzőkönyvek 1939, 10, 25; SÁRVÁRY 1.

¹⁷ BERTÉNYI Iván, *Címertan*, in *A történelem segédtudományai* (A Történelemtudomány kézikönyve I) (szerk. Bertényi Iván; Budapest 1998) 251–278, 254.

¹⁸ NAGY Iván, *Magyarország családi címereivel és nemzedékrendi táblákkal. I–XIII* (Pest 1857–1867) VII, 457.

¹⁹ SÁRVÁRY 5.

MESZLÉNYI IGNÁC CSALÁDI CÍMERE
(Fejér Megyei Levéltár. F IV. A 72. Fejér vármegye
nemességi iratai. B. Nemességi iratok. 572. t.)

arany-kék, a heraldikai bal oldalon vörös-ezüst változatú. A sisakdísz itt is az oroszlán.

Meszlényi Zoltán püspöki címere csak a püspökszentelési szertartáskönyvön maradt fenn lila színű nyomással, valamint összesen öt tipáriumon, vagyis pecsétnyomón. Saját címerrel, pecséttel tehát 1937-ben találkozunk először. Az öt pecsétnyomó közül három rézből, kettő gumiból készült.

A püspökszentelés szertartása alkalmából készült kiadványon megtalálható a lila színben nyomtatott címer, a püspök jelmondatával: *FIDENTER AC FIDELITER*. A csücskös talpú pajzsban három halom, közepén telt lomb-

március 7-én bocsátott ki, rokonaiként Meszlényi Benedeknek és Juditnak a címere is megtalálható.²⁰ Ez a címer visszavezet a XVI. századba. A címerpajzs kék mezéjében hármasszerű szikla közepén, barna törzsön, két zöld lombos ág között ezüst madár (csalogány vagy galamb) áll. Fölötte arany, nyitott rostélyú sisak, jobbról arany-kék, balról ezüst-kék takaró. Sisakdísz hármasszerű aranykoronából kinövő, fekete (ezüst?) sasszárnyak között, jobb mellő lábával kivont hajlítot ezüst kardot tartó jobbra fordított arany oroszlán.

Némileg más a címer a Siebmacher-féle leírásban.²¹ Itt a szikla helyett hármasszerű zöld halom szerepel. Kék mezőben a hármasszerű halomból kinövő barna törzsű, de már telt zöld lombos ág fán arany(?) madár áll. A foszlány

²⁰ Magyar Nemzeti Levéltár, OL P 235. 171. d. 4.

²¹ *Siebmachers grosses Wappenbuch. 33. Die Wappen des Adels von Ungarn* (Bauer&Raper Inhaber Gerhard Gessner, Neustadt an der Aisch) 418, 319. Tafel.

²² Meszlényi Zoltán Lajos úrnak, Isten és a Római apostoli Szentegyház sinopei c. püspökének pecsétje. PL Pecsétgyűjtemény. No. 136.

zatú fán madár áll. A sisak helyére a püspöki címerbe a püspöki jelvények kerülnek, így a pajzs mögött középpütt kereszt, jobbról püspöksüveg, balról a pásztorbot. Sisakdísz a püspöki kalap, és a róla kétoldalt leomló hat-hat bojt sisaktakaróként szolgál. Tehát a címer megegyezik a családival. Hihetnénk azt is, hogy ez pecsétnyomó (vagyis tükörkép), de a címerhez tartozó jelmondat (*devise*) pozitíven jelenik meg.

Püspöksége idejéből maradt fenn egy sárgaréz tipárium. A tipáriumok címerábrázolásai azonosak, csupán a feliratuk és a pajzsuk különböző. A püspöki réz-tipárium háromszög pajzsú. A majuszkulás felirata: *S/IGILLUM/ D/OMINI/ ZOLTANI LUDOV/ICI/ MESZLENYI DEI ET AP/OSTOLICAE/ S/ACRAE/ E/CCLLESIAE/ R/OMANAE/ EP/ISCO/PITIT/ULARIS/ SINOPENI/ENSIS*.²² 1937. Két gyöngysor között kereszt alakkal indít.

Káptalani vikáriusként Mészlényi Zoltán külön pecsétet készíttetett, amelyet hivatalos levelezései alkalmával használhattott. A sárgarézből készült csücsköstalpú pecsétnyomó felirata: *S/IGILLUM/ D/OMINI/ ZOLT/ANI/ LUD/OVICI/ MESZLÉNYI EP/ISCO/PITIT/ULARIS/ SINOPENI/ENSIS/ VIC/ARII/ CAPIT/ULI/ STRIGON/IENSIS*. 1950-ben készült. Két gyöngysor között kereszttel indít.²³ A másik pecsétnyomó ólomból készült.²⁴ A két gumitipárium mindenben megegyezik az előzőkkel, kivéve anyagukat.²⁵

PÜSPÖKI CSÜCSKOS TALPÚ TIPÁRIUM
SÁRGARÉZBŐL
(PL Pecsétgyűjtemény. Nr. 136. Ø 30 mm).
Fotó: Mudrák Attila

KÁPTALANI VIKÁRIUSI TIPÁRIUM RÉZBŐL
(PL Pecsétgyűjtemény. Nr. 135. Ø 38 mm).
Fotó: Mudrák Attila

KÁPTALANI VIKÁRIUSI TIPÁRIUM ÓLOMBŐL
(PL Pecsétgyűjtemény. sine numero).
Fotó: Mudrák Attila

²³ PL Pecsétgyűjtemény. Nr.135.

²⁴ Ismeretlen eredetű.

²⁵ PL Pecsétgyűjtemény. Nr.137. Nr.138.

KÁPTALANI VIKÁRIUSI TIPÁRIUM GUMIBÓL
(PL Pecsétgyűjtemény. Nr. 138. Ø 38 mm).
Fotó: Mudrák Attila

KÁPTALANI VIKÁRIUSI TIPÁRIUM GUMIBÓL
(PL Pecsétgyűjtemény. Nr. 137. Ø 38 mm).
Fotó: Mudrák Attila

A püspök boldoggá avatási életrajzának megírásakor merült fel a gondolat, hogy meg lehetne festeni a püspöki címet. A címer színezésében a tipáriumok grafikus jelzései segítséget jelentettek. A páztorbot a heraldikai jobb vagy bal oldalra kerülésében az számított döntőnek, hogy a püspökszentelés szer- tartási könyvén nem pecsétnyomóként olvasható a címer, hiszen az alatta lévő jelmondat pozitíven jelenik meg. Így került a püspöksüveg a heraldikai jobb oldalra.

MESZLÉNYI ZOLTÁN CÍMERE
(Beke 2009, 310, Nr. 82).
Fotó: Szőnyi Tamás

A címer tehát a következő: a csücsköstalpú pajzs kék mezejében zöld hármashalom, annak közepén barna törzsű teljes zöld lombozatú fa áll, tetején ezüst fülemüle nyitott csőrrel. A püspöki kalaphoz a szokásos el- rendezésben (1+2+3, mindkét oldalon 6-6) zöld színű bojtok csatlakoznak. A sisak helyén középen az ezüst kereszt, a heraldikai jobbról a drágakövekkel díszített arany-ezüst mitra, bal felől az arany püs- pökbót. Alatta a zöld színű stólán jelmon- data: FIDENTER AC FIDELITER.²⁶

²⁶ Pecsétnyomó és családi címer alapján tervezte a szerző. Rajzolta és színezte Kovácsné Somogyi Zsuzsa.